

Vuodđoláhka

1814 gohčoduvvo norgga historjjá "oavdujahkin". Norga lei jagi 1814 álggus oassin Danmárku-Norggas, mii stivrejuvvui Københápmánis, ja jagi loahpas šattai sierra stáhtan mii lei uniovnnas Ruotain. Vaikko Norga lei oassin lihtus Ruotain, de gáibiduvvui ollislaš iehčanasvuohta, dollojedje politihkalaš vággat ja ráhkaduvvui ođđa vuodđoláhka. Dát lei demokratiija álgu dáppe Norggas. Dán jagi lea 200 jagi dassái go oaččuimet dán vuodđolága, ja dan mii háliidit ávvudit, vuosttažettiin danne go Vuodđoláhka lea Norgga dálá demokratiija geađejuolgi.

Norgga vuodđoláhka lea máilmmi nubbin boarráseamos. Dat dohkkehuvvui Eidsvollas miessemánu 17.b. 1814. Danne mii ávvodat miessemánu 17.b. Norggas. Riikačoahkkimis Eidsvollas ledje 112 albmá guđet ledje čoahkkanan ráhkadit ođđa vuodđolága. Álgobeivviid ráhkadedje 11 vuoddocealkaga. Dát ledje vuodđolága vuodđun, ja dain bođii buot Norgga stivrenguohtis gitta olmmošvuoigatvuođaide. Vuoddocealkagiin ledje maiddái mearrádusat das ahte álbmot dat galggai mearridit friddja vággaide bokte.

Sáhttit dadjat ahte Vuodđoláhka lea bajábealde buot lágaid. Jus eará lágat eai soabat Vuodđolágain, de gusto Vuodđoláhka. Vuodđolágas leat mearrádusat mo Norga galgá stivrejuvvot, ja doppe leat olmmošvuoigatvuođaid, Stuorradikki, rádđehusa ja duopmostuoluid birra. Vuodđoláhka mearrida maiddái mo dábálaš lágat šaddet.

Vuodđolágas leat maiddái olu vuoigatvuođat ja geatnegasvuođat. Vuoigatvuođat nugo osko- ja sátnefriddjavuohta mearkkašit ahte don sáhtát oskut masa háliideaččat, ja ahte oaččot dadjat maid oaiivildat ránggáštuvvoeahhtá. Geatnegasvuođat leat ahte mii fertet máksit vearuid. Vearut sihkkarastet earret eará nuvttá oahpu ja dearvvašvuođabálvalusaid buohkaide geat ássat Norggas.

1814' Vuodđolága deháleamos oasit ledje:

- Álbmotsuverenitehta, mii lea riekti stivret ársiid bokte geaid álbmot lea välljen friddja vággaide bokte.
- Váldejuohkinprinsihppa, mas váldi lea juhkkjuovvon eanemus lági mielde seamma láchkai láchkaaddi ja juolludeaddji, dubmejeaddji ja doaimmaheaddji válddiide.
- Olmmošvuoigatvuođat, ovdamearkka dihtii riektesihkarvuohta, cealkin- ja sátnefriddjavuohta

Stuorradiggi lea 2014:s mearridan ja čállán vel eanet olmmošvuoigatvuođaid Vuodđoláhkii vai lága bokte sihkkarasto ahte olmmošvuoigatvuođat doahttaluvvojit.

Demokratiija, váldejuohkin ja parlamentarisma

Demokratiija

Demokratiija, nu gohčoduvvon álbmotstivren, lea stivrenvuohki mas álbmot válggaid bokte sáhtttá váikkuhit politihkalaš mearrádusaide mat dahkkojit riikkas. Buohkat geat devdet 18 jagi válgajagi, sáhttet jienastit. Dalle beassá jienastit dan bellodaga maid háliida, ii ge oktage eará dieđe maid don jienastat. Buohkain geain lea jienastanvuoigatvuohta, lea okta jietna. Dát lea demokrátalaš válggaid vuođđoiešvuohta. Válggaid bokte válljejuvvo láhkaaddi čoahkkin, Stuorradiggi.

Váldejuohkinprinsihppa

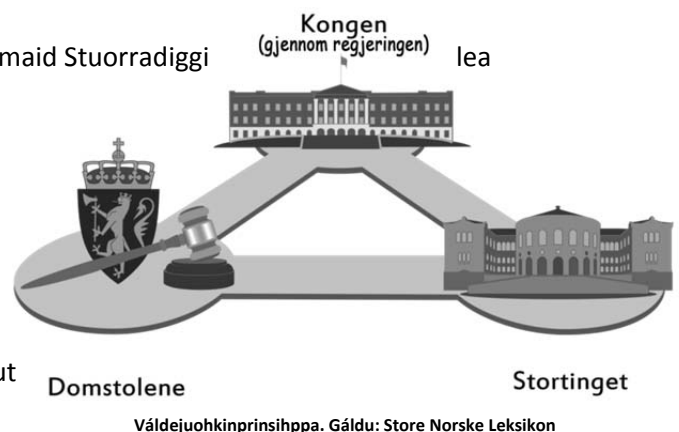
Buot servodagain lea soapmásiin eanet váldi go earáin. Ođđaáigásaš norgga demokratiijas lea váldi juhkkjuvvon nu gohčoduvvon váldejuohkinprinsihpa vuođul. Váldi lea juhkkjuvvon golmma iešguđet ášahussii: Láhkaaddi ja juolludeaddji, doaimmaheaddji ja dubmejeaddji váldi.

Láhkaaddi ja juolludeaddji váldi lea Stuorradiggi, mii sáhtttá rievdadit dálá lágaid ja ráhkadit ođđa. Jus áigu mearridit ođđa lága Norgii, de ferte Stuorradikkis lea eanetlohku 169 bellodatáirasa gaskkas rievdadit lága. Gáibiduvvo 2/3 eanetlohku rievdadit Vuodđolága.

Doaimmaheaddji váldi lea ráđđehus. Ráđđehus doaimmaha Stuorradikki eanetlogu mearrádusaid, ovdamearkka dihtii juolludit eanet ruđa skuvllaide, dearvvašvuhtii ja geainnuide Norggas. Ráđđehus maiddái bidjá ovdan stáhtabušehta juohke jagi golggotmánus. Das oaidná man olu ruđa Norga galgá geavahit čuovvovaš jagi ja masa dat galgá geavahuvvot.

Dubmejeaddji váldi leat duopmostuolut. Lágaid bokte, maid Stuorradiggi mearridan, sáhttet duopmostuolut dubmet olbmuid iešguđetlágan rihkolaš daguid ovddas.

Váldejuohkin lea dehálaš, ja Stuorradiggi, ráđđehus ja duopmostuolut galget leat sorjjasmeahttumat gaskaneaset. Dát mearkkaša ahte ii ovttagse dien golmma ášahusas leat lohpi seaguhit nuppi ášahusa bargguide. Ovdamearkka dihtii eai sáhte duopmostuolut váikkuhit Stuorradikki čavget ránggáštusaid rihkolaš daguid ovddas.

Parlamentarisma

Parlamentarisma lea politihkalaš stivrenvuohki. Dat ahte Norga lea parlamentáralaš, mearkkaša ahte ráđđehus bissu nu go guhká go nátionálačoahkkima eanetlohku miediha dasa. Nátionálačoahkkin lea álbmotválljen stáhtaorgána, ja Norggas dat lea Stuorradiggi. Gávdno sihke unnitlohko- ja eanetlohkoparlamentarisma. Dát mearkkaša rievtti mielde unnitlohko- ja eanetlohkoráđđehusat. Unnitlohku lea dalle, go ráđđehusas ii leat eanetlohku Stuorradikkis, ja eanetlohku gis lea dalle, go ráđđehusas lea eanetlohku Stuorradikkis.

Illustrasjon:

Gonagas (ráđđehusa bokte)

Duopmostuolut

Stuorradiggi